

میزان اثربخشی مدیریت کلاس بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ابتدایی

سعید صفرزاده^۱، یوسف فانی^۲

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی (نویسنده مسئول)

^۲ کارشناسی آموزش ابتدایی

چکیده

یکی از مسأله های مورد توجه معلمان با تجربه و معلمان جدید مدیریت کلاس می باشد. زمانی آموزش اثر بخش می باشد که معلم، مدیریت کلاس را به خوبی انجام دهد و این آموزش اثر بخش باعث پیشرفت دانش آموزان در زمینه های مختلف می شود. هدف از نگارش این مقاله بررسی مدیریت کلاس و میزان اثر بخشی آن بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان می باشد. یک معلم در فرآیند آموزش می تواند با مدیریت کلاس صحیح سطح علمی دانش آموزان را تغییر دهد و باعث افزایش اعتماد به نفس آن ها شود ولی لازمه این اتفاق شناسایی مشکلات و راهکار های مدیریت کلاس می باشد تا با توجه به چالش های هر کلاس با تبحر خاص مسائل را حل کند. بنابراین در این مقاله که برای جمع آوری اطلاعات از روش کتابخانه ای استفاده شده و با بررسی کتب و مقالات مرتبط، این مقاله نوشته شده است. اهمیت و ضرورت مدیریت کلاس، اهداف مدیریت کلاس، عوامل مؤثر بر مدیریت کلاس، موانع و مشکلات مدیریت کلاس، مهارت های مدیریت کلاس، راهبردهای مدیریت کلاسی، پیشرفت تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان جمع بندی، بحث و تجزیه و تحلیل شده است. نتیجه این مقاله نشان می دهد که مدیریت کلاس با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه مستقیم دارد.

واژه های کلیدی: مدیریت کلاس، پیشرفت تحصیلی، موانع و مشکلات مدیریت کلاس، راهبردهای مدیریت کلاسی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

کشور، شهر، جامعه، کلاس، معلم و دانش آموز. آیا به رابطه ی بین این کلمات دقت کرده اید؟ می توانیم با آموزش اثر بخش معلم به دانش آموز یک کلاس درس کارآمدتر، جامعه هدفمندتر، شهر و کشور زیباتر داشته باشیم. یکی از عواملی که در آموزش اثر بخش تاثیر گذار است، مدیریت کلاس می باشد که به عهده معلم است. تا زمانی که در کلاس درس حاکم نباشد و کلاس از قوانینی پیروی نکند، فرآیند آموزش و یادگیری به صورت مطلوب انجام نمی گیرد. از مدیریت تعریف های زیادی شده است که بر اساس اهمیت کاربرد آن ها به برخی اشاره می شود.

مدیریت کلاس اولین سطح مدیریت آموزشی است و پایه ی سطوح بالاتر مدیریت یعنی مدیریت مدرسه، مدیریت ناحیه و مدیریت کل نظام آموزش و پرورش محسوب می شود و در شکل دادن به ساختار آموزش و فرایند تدریس و ساخت شخصیت و روند ذهنی، عاطفی، آموزشی و تربیتی دانش آموزان نقش اساسی دارد (صباغیان، ۱۳۸۰).

در تعریف مدیریت کلاس درس اسکویونر (۱۹۹۴) می گوید: مدیریت کلاس درس به مفهوم ایجاد شرایط لازم برای تحقق یادگیری است. بر این اساس می توان استنتاج کرد که مهارت های مدیریت کلاس درس سنگ بنای کل موفقیت در تدریس است. این امر به ویژه در کلاس های درس مدارس ایران که مملو از دانش آموزانی است که گاهی شمار آنان بالاتر از حد استاندارد است، از اهمیت ویژه ای برخوردار می باشد.

مدیریت را کار کردن با افراد و به وسیله افراد و گروه ها برای تحقق اهداف سازمانی بیان می کند. چنانچه بخواهیم این تعریف را به مدیریت کلاس مربوط سازیم، در این تعریف اهمیت مشارکت معلم به عنوان رهبر و راهنمای دانش آموزان بیشتر ملحوظ است. او هم چنین مدیریت را مجموعه ی فرایندهایی می داند که از طریق آنها منابع انسانی و مادی مناسب و مورد نیاز فراهم می گردد و از طریق نفوذ به رفتار و افراد در جهت تحقق اهداف سازمان اثربخش می گردد (پرداختچی، ۱۳۷۸).

معلم به منظور بر آوردن این هدف از روشهایی به منظور ایجاد انگیزه، کاهش استرس، تنظیم محیط فیزیکی و ... استفاده می کند که روی هم رفته به آن مدیریت کلاس گفته می شود (تیلستون، ۲۰۰۴).

مدیریت کلاس درس را رهبری کردن امور کلاس درس از طریق تنظیم برنامه ی درسی، سازماندهی مراحل کار و منابع، سازماندهی محیط به منظور بالا بردن کارایی، نظارت بر پیشرفت دانش آموزان و پیش بینی مسایل بالقوه می داند (صفوی، ۱۳۷۲).

آن را مجموعه مهارت هایی می داند که معلم به کار می برد تا در کلاس محیط یادگیری فراهم شود (اولیوا، ۱۳۷۹).

مدیریت کلاس را عبارت از مقررات و روش های ضروری ایجاد و حفظ محیط می داند که در آن آموزش و یادگیری بتواند اتفاق بافتد (دوک، ۱۹۷۹).

مدیریت کلاس درس را این گونه تعریف می کند: مدیریت کلاس عبارت است از هنر به کار بردن دانش تخصصی و بهره گیری از مهارت های کلاس داری در هدایت دانش آموزان به سوی اهداف مطلوب مورد نیاز دانش آموزان و جامعه (رئوفی، ۱۳۷۷).

از دیدگاه ویلیامز و همکارانش (۲۰۰۰) مدیریت کلاس درس مجموعه ای از فنون و مهارت هایی است که به معلمان امکان می دهد دانش آموزان را به طور اثربخش کنترل نمایند تا محیطی مثبت برای یادگیری فراهم شود.

پس بسیار مورد اهمیت می باشد که مدیریت کلاس، مشکلات و موانع مربوط به آن را بررسی و راهبردهایی جهت رفع موانع مدیریت کلاس تحلیل و ارائه گردد تا با به کار گیری راهبردها محیط کلاس را به محیطی شاد، کارآمد و هیجان انگیز جهت

پیشرفت تحصیلی دانش آموزان تبدیل کنیم و همچنین با طرح پرسشنامه ایی در مورد مدیریت کلاس از معلمان با سابقه سوال شده تا میزان تاثیر مدیریت کلاس بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را متوجه شویم.

روش تحقیق

روش و ابزار گردآوری اطلاعات

برای جمع آوری اطلاعات، علاوه بر این که از منابع متعددی استفاده شده است روش های مختلفی نیز برای این کار وجود داشته که با توجه به نوع و هدف تحقیق، موضوع مورد تحقیق و خصوصیات جامعه آماری از کارایی مناسب برخوردار می باشد.

مهمترین روش های گردآوری اطلاعات

مطالعات کتابخانه ای

در این قسمت جهت گردآوری اطلاعات در زمینه مبانی نظری و ادبیات تحقیق موضوع، از منابع کتابخانه ای، مقالات، کتاب های مورد نیاز و نیز از شبکه جهانی اطلاعات (اینترنت) و تجربه و تخصص محقق استفاده شده است.

اهمیت و ضرورت مدیریت کلاس

یک معلم موظف است بر مشکلات رفتاری و انضباطی در کلاس فایق آید و آنان را به بهترین شیوه هدایت نماید. اهمیت و نقش مدیریت کلاس را بشناسد و جایگاه استفاده آن را بداند در ابتدای سال تحصیلی قوانین و مقررات صریح مربوط به کلاس را برای دانش آموزان خود تبیین نماید. در امر یاددهی و یادگیری به موقع از تشویق و تنبیه استفاده کند. معلم باید مجهز به علوم روز به ویژه مدیریت کلاس درس باشد و در حرفه ای معلمی خود از فناوری آموزشی و روش تدریس های فعال استفاده نماید. بیشتر معلمان برای دانش آموزان خود فعالیت های بسیاری انجام می دهند. این فعالیت ها به طور اصولی پراکنده و بدون روش خاصی است و برای معلمان امری خسته کننده و طاقت فرسا به نظر می آید زیرا این گونه معلمان به دانش مدیریت کلاس به عنوان دانش پایه ای مورد نیاز نگاه نمی کنند. این عدم توجه به اهمیت و ضرورت مدیریت کلاس ناشی از دو موضوع است: الف) نقش خود را در کلاس مانند یک مدیر مؤثر نمی دانند.

ب) برنامه ریزی برای حل مشکلات کلاس را فرآیندی فرامدریتی نمی دانند (رشد تکنولوژی، شماره ۱۳۲). حال آن که معلمی موفق و کارآمد است که برای کلاس درس خود برنامه ریزی و مدیریتی کارآمد داشته باشد نه این که کلاس را بر اساس موقعیت های پیش آمده در زمانی خاص و بدون برنامه ریزی قبلی اداره کند.

مدیریت کلاس به نحوی با نهاد جامعه نیز وابسته است و تأثیرگذار است. بدون شک شیوه ای سازماندهی کلاس معلم در مدیریت کلاس او سهم بسزایی دارد و معلم صحنه را برای یادگیری بهتر فراهم می سازد (رشد تکنولوژی، ۱۳۷۹، ص ۲۸).

اهمیت مدیریت کلاس درس تا آن جایی قابل توجه است که به درون خانواده نیز سرایت می کند دولاور (۱۱۲) (۱۹۷۹) در مطالعه های خود به این نتیجه رسیده است که افزایش میزان ارتباط متقابل میان اولیای دانش آموزان و معلمان یادگیری دانش آموزان را بهبود می بخشد و از میزان مسایل و مشکلات کلاس کاسته می شود.

ساختارهای فعالیت کلاس درس را معلمان می توانند به گونه ای برنامه ریزی کنند که آموزش هم در کلاس و هم در خانواده صورت گیرد و بدین گونه دانش آموزان علاوه بر معلمان از طریق والدین نیز یاد می گیرند که مشکلات یادگیری و رفتاری خود را حل نمایند.

دخالت والدین در امور مدرسه به حدی مهم است که یکی از اهداف آموزش و پرورش برای سال ۲۰۰۰ به شمار آمده است (بختیار، ۱۳۸۲). به طور کلی اثربخش بودن کلاس درس مطلبی است که امروزه توجه تمامی متخصصان و نظریه پردازان رابه خود جلب کرده است. در تحقیقاتی که آریوکل (۱۱۳) (۱۹۶۶) درباره‌ی برخورد معلمان در کلاس انجام داده است، این نکته حائز اهمیت می‌باشد که شاگردان به طور طبیعی معلمان را که در برخوردها به سبک دوستانه عمل می‌کنند، بیش از دیگر معلمان می‌پذیرند و در تحقیقات لوین (۱۱۴) (۱۹۸۶) این نکته به چشم می‌خورد که نگرش دمکراتیک معلم در کلاس و توجه به جنبه‌های مشارکتی و همکاری میان معلمان و شاگردان روحیه‌ی تصمیم‌گیری مسؤولیت و اعتماد به نفس را در دانش‌آموزان ایجاد می‌کند.

از قرن ۱۹ به بعد راسیونالیست‌ها (۱۱۵) (عقل‌گرایان) معتقد بودند که مهم‌ترین خصوصیات معلم قدرت عقلانی و روشن‌فکری، دانش‌طلبی و سطح هوش بالای اوست و در اواخر قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰ مهم‌ترین خصوصیت معلم را قدرت کنترل محیط کلاس و علاقه به محیط کلاس درس می‌دانستند و هم‌چنین روی توانایی معلم در سازمان‌دهی و ایجاد عادات درست در شاگردان تأکید می‌شده است (فرآیند تدریس، سید مهدی سجادی، ص ۲۳).

برلایر (۱۹۷۸) در یک بررسی جدید پیرامون روش تدریس و کلاس‌داری اعلام نمود که مهم‌ترین عامل موفقیت معلم در مدرسه توجه به زمان اشتغال شاگردان در فعالیت‌های عملی است. مطالعات متعدد نشان داده است که معلم کارآمد و فعال معلمی است که می‌تواند بر اساس توانایی خود به هدف‌های مورد نظر یادگیری دست یابد و بتواند به دو مهارت دست یابد:

۱- تدریس کارآ

۲- مدیریت اداره‌ی کلاس

کونین (۱۹۷۰) در مطالعات خود دریافت که مهم‌ترین تفاوت میان معلمان که در ایجاد نظم و انضباط در کلاس موفق هستند با معلمان که در این کار موفقیتی ندارند در نوع واکنش آنان به هنگام بروز مشکلات نیست، بلکه تفاوت میان این دو گروه از معلمان در برنامه‌ریزی برای آموزش مؤثر و مدیریت گروهی به منظور پیشگیری از بی‌توجهی و ایجاد بی‌نظمی و اخلال است. بنابراین گفته مدیریت مبتنی بر پیشگیری یکی از روش‌های مدیریت کلاس می‌باشد و با آگاهی از علت‌های بروز مسایل و مشکلات می‌توان راه حل‌هایی برای آن پیش‌بینی کرد.

اهداف مدیریت کلاس

روش معلم در مدیریت کلاس بر اساس جهت‌گیری‌های انسانی در محیط کلاس است. معلم باید عملکرد و برنامه ریزی‌های متفاوتی داشته باشد تا با توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان راه‌های مناسب برای پذیرش و اجرای رفتاری خاص را در هر دانش‌آموز پیدا نماید.

از نظر بیکرو و استراپ (۸۵) (۲۰۰۰)، اهداف عمده‌ی مدیریت کلاس درس شامل موارد زیر است:

۱ - برنامه‌ریزی درسی بر پایه‌ی آمیزه‌ای از تنوع و هدف

۲ - ارائه‌ی دستورالعمل‌های شفاف به دانش‌آموزان در مورد فعالیت‌های درسی

۳ - هدایت و نظارت بر یادگیری و فعالیت‌های دانش‌آموزان

۴ - بکارگیری ابزارهای آموزشی و منابع یادگیری و تدریس

۵ - حرکت منطقی از یک مرحله از تدریس به مرحله دیگری از تدریس

۶ - زمان بندی فعالیت های کلاسی و ایجاد توازن در آنها

۷ - شروع و خاتمه هدفمند درس

معلمان با بررسی هدف ها و مؤلفه های مدیریت کلاس درس ، تأمل در مورد کلاس های خود ، بازدید از کلاس های دیگر همکاران و گفت و گو با کارشناسان ، نگرشی همه جانبه در مورد مدیریت کلاس پیدا می کنند. پس دیده می شود اصطلاح مدیریت کلاس با اصطلاح نظم و انضباط معادل نبوده و مدیریت کلاس را می توان مجموعه ای از برنامه ریزی ها و اقداماتی دانست که معلم برای اطمینان یافتن از اثر بخشی و کارایی یادگیری در کلاس انجام می دهد. معلمانی که در امر مدیریت کلاس موفق هستند نظم و انضباط را در جایگاه مناسب آن در کل صحنه آموزش قرار می دهند. با اجرای طرح ها و برنامه های مدیریت کلاس، معلم نه تنها امیدوار است که میزان یادگیری دانش آموزان فزونی یابد، بلکه هم چنین به آنان کمک می کند که متوجه رفتار خود باشند و آن را اصلاح نمایند. (صیامی ، ۱۳۸۰)

عوامل مؤثر بر مدیریت کلاس

حسن شعبانی (۱۳۹۰) در کتاب مهارت های آموزشی و پرورشی می گوید: بدون تردید اثر بخش ترین نیرو در کلاس درس نسبت به سایر منابع انسانی ، معلم است که بینش و دانش او در زمینه مدیریت کلاس درس و سازماندهی فعالیت های آموزشی می تواند موجب تحول و تقویت کارکردهای نظام مدرسه گردیده ، محیط مدرسه را برای دانش آموزان جذاب و پراکنج سازد.

مرعشی (۱۳۷۱) در مورد اداره ی کلاس و عوامل مؤثر در آن در یکی از مقاله های خود می نویسد: اداره ی کلاس با محیط و موقعیت کلاس ارتباط دارد. موقعیت ها عبارتند از هدف های آموزشی، رفتار معلم، مشارکت شاگردان، زمان درس، عده ی دانش آموزان، وسایل و فضای کلاس و مانند آنها. وی هم چنین مسایل، عوامل و ابزارهای مدیریت و سازمان کلاس درس را به هفت بخش زیر تقسیم بندی می کند:

۱ - مدیریت و سازماندهی کلاس درس

۲ - عوامل مؤثر در مدیریت و سازماندهی کلاس

۳ - مسایل و مشکلات مدیریت کلاس

۴ - برنامه های درسی و سازماندهی فعالیت ها

۵ - نظم و انضباط

۶ - تشویق و تنبیه

۷ - ارزشیابی

اهداف موفق نشان دهنده‌ی آن است که برقراری نظم یا کنترل کلاس تنها مؤلفه‌ی مدیریت کلاس برای معلمان نیست. «در واقع برقراری نظم به‌مثابه هدف اصلی مدیریت کلاس درس برخاسته از رویکرد سنتی به این موضوع است که در مدارس به شیوه‌ی سنتی حاکم بوده است» (راین، ۱۹۹۷).

در مدیریت کلاس عوامل و عناصر گوناگونی دخیل هستند. مدیریت کلاس شامل روش‌های عادی مدیریتی، آموزشی و رفتارهای تعاملی کلاس و عناصر دیگری است. بختیار نصرآبادی و نوروزی (۱۳۸۲) روی شش عنصر راهبردی مؤثر به شرح زیر تأکید دارند:

۱- برنامه‌ریزی: معلمانی که برنامه‌ریزی می‌کنند انتظارات خود را به دانش‌آموزان منتقل می‌نمایند در نتیجه پیشرفت علمی و یادگیری آنان را بالاتر می‌برند.

۲- وضع قوانینی ساده و مؤثر: هدف قوانین مدرسه و کلاس افزایش پیشرفت اجتماعی و علمی دانش‌آموزان است (کانجلوسی، ۸۶)، (۱۹۹۰). معلمانی که مدیرانی مؤثر به حساب می‌آیند به فراگیرانشان یاد می‌دهند که چطور به قوانین عمل کنند و عمل به آن را ادامه دهند. در قوانین کلاسی کارهای عادی کلاس سازمان‌دهی می‌شود. سادگی در فهم و عمل به قوانین مؤثر است.

۳- بازخورد مثبت در آغاز کار: معلمان موفق شیوه‌های تدریس و کنترل کلاس را در آغاز سال تحصیلی با دانش‌آموزانشان به بحث و تبادل نظر می‌گذرانند و فرصت‌هایی را فراهم می‌کنند تا دانش‌آموزان قوانین را با سؤال در مورد آنها خوب بفهمند (لومباردی، ۸۷)، (۱۹۹۲، تاو بر، ۸۸)، (۱۹۹۰).

۴- جهت‌دهی روشن و واضح و مثبت: اگرچه جهت‌دهی‌های آموزشی یا روش‌های کلاسی باید مختصر و واضح باشند، ولی با توجه به اهمیت جهت‌دهی‌ها، آنها باید مثبت باشند. جهت‌دهی‌های منفی باعث ایجاد روحیه‌ی شکست در دانش‌آموزان می‌شود.

۵- تصویرسازی سازمان‌دهی و کنترل کلاس: معلمان مؤثر، رفتار دانش‌آموزان را در کلاس درس خود به تصویر می‌کشند. آنان به هر دانش‌آموزی مسؤلیتی برای انجام کار در خلال فعالیت یادگیری ارائه می‌دهند و سپس تصویری برای آن چه که دانش‌آموز باید عملاً انجام دهد به وجود می‌آورند.

۶- ثبت نمره‌ها و امتیازها: هر معلمی وظیفه‌ی ثبت نمره‌ها، میزان حضور و مشارکت در کلاس، مسایل مربوط به انضباط و ثبت دیگر جنبه‌های کلاس را بر عهده دارد و برای منصف بودن، منطقی بودن و با ثبات بودن، نیازمند به یک روش منظم برای ثبت و نگهداری اطلاعات و نمره‌ها است.

موانع و مشکلات مدیریت کلاس

منظور از موانع و مشکلات مدیریت کلاس عواملی می باشد که فرآیند آموزش را دچار مختل کند و موجب حواس پرتی معلم و دانش آموزان شود و همچنین مشکلات مدیریت کلاس با توجه به شرایط جغرافیایی، اقلیمی، وضعیت آموزشی دانش آموزان و جو کلاس متفاوت می باشد.

مرکز نظر سنجی « گالوپ » که به ارزیابی نگرش مردم نسبت به وضعیت مدارس عمومی می پردازد، از دو دهه قبل همواره بی انضباطی را به عنوان یکی از بزرگ ترین مشکلات مدارس عمومی دانسته و این مطلب را هر سال در شماره های سپتامبر نشریه « فی دلتاکاپان » ذکر کرده است.

طبق بررسی « فی دلتاکاپان گالوپ »، نگرش معلمان درباره وضعیت انضباط مدارس منفی است (ام، ۱۹۸۹) (تابر، به نقل از سرکارآرانی، ۱۳۷۹) پنجاه درصد معلمان ابتدایی و متوسطه موضوع انضباط را با عبارت های « کاملاً جدی » یا « خیلی جدی » توصیف کرده اند. از معلمانی هم که کار خود را رها کرده بودند، در این باره سوال شد. آن ها (۴۳ درصد) علت ترک شغل خود را مشکل انضباط در مدارس عنوان کرده اند.

هر کلاسی دارای زنجیره‌ای از خصوصیت‌ها است که در مقایسه با کلاس‌های دیگر و با شخصیت و شیوه‌ی کار معلم فضای مربوط به خود را به وجود می‌آورد. برخی از ویژگی‌ها را در تمام کلاس‌ها می‌توان یافت و لازم است آنها را در حرفه‌ی معلمی و اداره‌ی کلاس مورد توجه قرار داد. (زمانی، ۱۳۷۹) به نقل از دوپل (۹۱) (۱۹۷۹) این ویژگی‌ها را چنین توصیف می‌کند:

- ۱ - کلاس محیطی چند بعدی است.

- ۲ - بسیاری از حوادث کلاس به صورت هم‌زمان روی می‌دهد.

- ۳ - حوادث کلاسی نه تنها چند بعدی و هم‌زمان است، بلکه هر کدام از آنها به لحظه‌ای خاص مربوط می‌شود. به عبارت دیگر اکثر اتفاق‌هایی که با هم در کلاس روی می‌دهد، نیاز به عکس‌العمل آنی و لحظه‌ای معلم دارد.

- ۴ - علاوه بر آنی بودن، چند بعدی بودن و هم‌زمان بودن فعالیت‌ها، مهم‌ترین ویژگی هر کلاس این است که جریان فعالیت‌ها در کلاس بسیار غیرقابل پیش‌بینی است. اداره کردن چنین محیطی نیازمند تصمیمات آنی، سریع و مداوم است و به مهارت‌های خاص مدیریتی نیاز دارد.

فرانسیس (۱۹۷۵) چهار منبع اصطکاک را با عنوان سر و صدا، وسایل، تحرک و پیچ‌پیچ توصیف کرده است. هیچ‌یک از این منابع به‌تنهایی برای اقتدار معلم مشکل مهمی محسوب نمی‌شود ولی چنان‌چه هر یک از آنها به‌شکلی نادرست اداره شود، می‌تواند از تحریکی جزئی به صورت برخوردی مهم ظاهر شود (صباغیان، ۱۳۸۰).

مطالعات نشان می‌دهد که اغلب ۳۰ درصد یا بیشتر زمان آموزشی در هر روز به صورت پیش‌بینی شده و یا پیش‌بینی نشده از بین می‌رود و از دست دادن زمان به هر علتی که باشد تأثیر منفی بر پیشرفت علمی فراگیران می‌گذارد و شرایطی را برای مشکلات رفتاری دانش‌آموزان ایجاد می‌کند (اورتسون و هاریس (۹۰)، ۱۹۹۲)

به نظر بیکروستراپ (۲۰۰۰) مهم‌ترین چالش‌های معلمان در مدیریت کلاس درس به‌ویژه کلاس‌های پرشمار عبارتند از:

- ۱- پرداختن به دانش‌آموزانی که توانایی آنان با دیگران بسیار متفاوت است.
- ۲- جلب توجه همه‌ی دانش‌آموزان به درس
- ۳- انجام دادن کارهای شفاهی و کارهای گروهی
- ۴- ایجاد یا تقویت انگیزه‌ی دانش‌آموزان برای یادگیری
- ۵- نظارت بر رفتار دانش‌آموزان
- ۶- کمک به دانش‌آموزان ضعیف‌تر برای هم‌سان کردن آنان با کلاس
- ۷- نظارت بر پیشرفت یک‌یک دانش‌آموزان (رشد تکنولوژی، شماره ۱۳۶، ص ۲۸).

صیامی (۱۳۸۰) به نقل از کیندزواتر (۸۹) (۱۹۷۸) منشأ رفتارهایی که معلمان آنها را مشکلات مدیریتی تلقی می‌کنند را خود معلمان، مشکلات عاطفی دانش‌آموزان و رفتارهای غیر عمدی و ناپایدار دانش‌آموزان بیان می‌کند.

فرانسیس (۱۹۷۵) چهار منبع اصطکاک را با عنوان سر و صدا، وسایل، تحرک و پیچ‌پیچ توصیف کرده است. هیچ‌یک از این منابع به‌تنهایی برای اقتدار معلم مشکل مهمی محسوب نمی‌شود ولی چنان‌چه هر یک از آنها به‌شکلی نادرست اداره شود، می‌تواند از تحریکی جزئی به‌صورت برخوردی مهم ظاهر شود (صباغیان، ۱۳۸۰).

مطالعات نشان می‌دهد که اغلب ۳۰ درصد یا بیشتر زمان آموزشی در هر روز به صورت پیش‌بینی شده و یا پیش‌بینی نشده از بین می‌رود و از دست دادن زمان به هر علتی که باشد تأثیر منفی بر پیشرفت علمی فراگیران می‌گذارد و شرایطی را برای مشکلات رفتاری دانش‌آموزان ایجاد می‌کند (اورتسون و هاریس (۹۰)، ۱۹۹۲)

مهارت‌های مدیریت کلاس

مدیریت کلاس بر دو مهارت به هم پیوسته و اساسی استوار است:

۱- تصمیم‌گیری

۲- اقدام

اقدام یعنی عملی که در کلاس درس تحقق می‌پذیرد. مانند تأکید بر نکته‌های تدریس، استفاده در آهنگ کلام، استفاده از تخته سیاه و...

تصمیم‌گیری یعنی اقدامی را چگونه و در چه وقت و به‌وسیله چه کسی باید انجام داد؟ از این رو مهارت‌های اساسی و ضروری برای مدیریت کلاس درس به‌منزله‌ی اتخاذ تصمیم مناسب و تبدیل آن به اقدامی مؤثر است (رشد تکنولوژی، ۱۳۷۹، ص ۱۲۱)

پس می‌توان گفت مدیریت کلاس درس زره‌ای نیست که معلمان از نخستین روز تدریس بر تن می‌کنند و خود را در برابر مشکلات کلاس و چالش‌ها ایمن می‌سازند بلکه مهارتی است که هر روز با تجربه و تأمل و دقت در کلاس کامل می‌شود و او را درامر تدریس کارآمدتر می‌سازد.

راهبردهای مدیریت کلاسی

چالز (۱۹۸۱، ص ۱۳) «انضباط»، «کنترل کلاس و اداره آن» یا هر نام دیگری که شما بر آن می‌گذارید، مهمترین مساله مورد توجه معلم است. ممکن است به این کار علاقه ای نداشته باشید و آرزو کنید ای کاش این مشکل وجود نداشت؛ اما باید پذیرفت که وجود دارد و در زندگی روزانه هر معلمی خود را نشان می‌دهد.

بنابراین راهکارهایی در رابطه با مدیریت کلاس درس ارائه می‌شود:

– کیندزواتر، (۱۹۷۸) یادآوری می‌کند که معلمان می‌توانند با بیان انتظارات خود در اولین روزهای آغاز سال تحصیلی و یا در اولین جلسه‌ی کلاس درس، به‌بهترین شکلی با مشکلات عاطفی دانش‌آموزان روبرو شوند. البته معلم باید انتظارات خود را در قالب جملات مثبت و محبت‌آمیز بیان کند تا دانش‌آموزان دریابند که این انتظارات ماهیت تنبیهی ندارند بلکه بخشی از مقررات عادی یک کلاس هستند.

– هوارد (۹۲)، (۱۹۷۴) تأکید کرده است که معلمان هرگز نباید به‌منظور تقویت نظم و انضباط در کلاس به تهدید متوسل شوند. هم‌چنین او معتقد است که معلمان باید در جلو کلاس از جر و بحث کردن با دانش‌آموزان اجتناب کنند (صیامی، ۱۳۸۰).

– دانش‌آموزان را با اسم صدا کنید و سعی کنید اسامی آنها را از همان ابتدای سال یاد بگیرید. این کار یعنی این که شما آنها را می‌شناسید، به مسائل و رفتار آنها حساس هستید و اهمیت می‌دهید و با آنها در کلاس همراه هستید. آنها نیز در عوض خود را جزیی از کلاس می‌دانند. هم‌چنین باعث می‌شود معلم با دانش‌آموزان خود روابط پسندیده ای داشته باشد (کولین و لاسلت، ۱۳۸۰).

– مخاطبان خود را بشناسید. شناخت استعدادها و علایق دانش‌آموزان در ایجاد رابطه مطلوب و تدریس موفق موثر است. معلم باید با ساحت شناختی دانش‌آموزان آشنا و به بهبود آن کمک کند. یعنی آموزش باید بر پایه دانش قبلی دانش‌آموزان قرار گیرد، تا ارتباط و یادگیری بهتر انجام گیرد. ممکن است بعضی از دانش‌آموزان آمادگی ذهنی لازم را برای یادگیری مطلب تازه نداشته باشند. از این رو معلم باید با استفاده از مقدمه ای مناسب، زمینه یادگیری هر چه بیشتر دانش‌آموزان را فراهم سازد (وکیلین، ۱۳۹۱).

– به دانش آموزان عزت نفس دهید. عزت نفس کودکان در جنبه های گوناگونی شکل می گیرد، زمینه های اجتماعی، تحصیلی، خانوادگی (الماسی، ۱۳۹۷). اما آنچه که در اینجا مورد نظر ماست، زمینه تحصیلی است که معلم مستقیماً با آن در ارتباط است. دانش آموزان مشکل آفرین معمولاً عزت نفسشان پایین است. دانش آموزانی که در کار مدرسه موفق نیستند، از نظر ورزشی ضعیف هستند و از نظر ظاهر جذاب نیستند ممکن است با تبدیل شدن به مایه آزار کلاس در جستجوی شناخته شدن و وجهه اجتماعی باشند (بیلر، ۱۳۸۹). پیام هایی که کودکان، به مرور و با گذشت زمان، از افراد مهم پیرامون خود در مورد خودشان دریافت میکنند، برای عزت نفس آنها بسیار مهم است. کودکان معمولاً همه چیز را به عنوان حقیقت قبول می کنند در واقع این مسئله به جذابیت آنها می افزاید (الماسی، ۱۳۹۷). به هر مقدار که دانش آموزان در کلاس درس و تصمیم های آن مشارکت داشته باشند و از توانمندی های آن ها استفاده شود، عزت نفس بیشتری خواهند داشت. همچنین با تاکید بر پیشرفت های او و بزرگ جلوه دادن موفقیت هایش و با تشویق ها و تایید های مناسب، توانایی های مختلف او را به رسمیت بشناسید (بیلر، ۱۳۸۹).

– کلاس را به محیط حمایت کننده تبدیل کنید. محیط کلاس باید محیطی باشد که در آن، به نیازهای مختلف (عاطفی، امنیت، احترام متقابل و...) شاگردان پاسخ مطلوب داده شود. جو علمی و عاطفی کلاس درس، در صورت مطلوب بودن، بیش از محیط خارج از مدرسه در شکوفایی و تحول اندیشه دانش آموزان موثر است. در اینگونه محیط ها به اندیشه افراد احترام می گذارند (شعبانی، ۱۳۹۰).

– دانش آموزان را بیکار نگذارید. بدین مضمون که درس را سریع شروع کنید، همین امر باعث جلوگیری از مشکلاتی در کلاس درس می شود. توصیه می شود که معلم با برنامه ریزی دقیق، تلاش در پیشرفت امر تدریس و آموزش داشته باشد، زیرا در این صورت شاگردان احساس اعتماد به نفس و شایستگی در موضوعات درسی می کنند (کولین و لاسلت، ۱۳۸۰).

– پیشرفت شاگردان را در کلاس نمایان کنید. همه فراگیران نیاز دارند به خاطر کار خوبی که انجام می دهند مورد تشویق قرار گیرند، بنابراین دانش آموزان باید برای تلاش سخت و کسب موفقیت، تحسین شوند (حقانی، ۱۳۹۴).

– منصف باشید. بین خطای اولیه و محروم کردن کودک از مزایا همسانی باشد. کودکان از هر طیف سنی انصاف را یکی از مطلوب ترین صفت های معلم می دانند (وکیلان، ۱۳۹۱).

سرکار آرانی در کتاب الفبای مدیریت کلاس درس راهبرد هایی را بیان می کند:

۱- عمل کنید، تنها واکنش نشان ندهید

۲- مسولیت ها را واگذار کنید

- ۳- ارتباطات چشمی را دست کم نگیرید
 - ۴- قبل از شروع درس، حواس دانش آموزان را متمرکز کنید
 - ۵- سرحال و خوشرو باشید
 - ۶- گروهی کار کردن و ایجاد حس در گروه بودن را به وجود آورید
 - ۷- دانش آموزان مشکل آفرین کلاس خود را با دانش آموزان یکی از همکاران خود جا به جا کنید
 - ۸- اساس و ریشه رفتار های نامطلوب را از بین ببرید
 - ۹- از قدرت خود سوء استفاده نکنید
 - ۱۰- آمادگی زیاد و فوق العاده داشتن
 - ۱۱- به سخنان دانش آموزان گوش دادن
- ...

پیشرفت تحصیلی

در مورد پیشرفت تحصیلی تعاریف گوناگونی وجود دارد که به شرح آن می پردازیم:

پیشرفت تحصیلی عبارت است از موفقیت دانش آموزان در یک یا چند موضوع درسی (مثل: درک، فهم خواندن یا محاسبه عددی)، چنین پیشرفتهایی توسط آزمودنهای میزان شده تحصیلی اندازه گیری می شود. همچنین این اصطلاح بر پیشرفت فرد در کلاس، آنطور که در کار مدرسه ارزیابی می شود دلالت دارد (ماهر، ۱۳۷۶، به نقل از دو دانگه، ۱۳۷۶).

پیشرفت تحصیلی به جلوه ای (نمایی) از جایگاه تحصیلی دانش آموزان اشاره دارد که این جلوه ممکن است بیانگر نمره ای برای یک دوره، میانگین نمرات در دوره ای مربوط به یک موضوع یا میانگین نمرات دوره های مختلف باشد. برای پیشرفت تحصیلی می توان ملاک های گوناگون را در نظر گرفت که مشهورترین آنها میانگین نمرات کلاس می باشد (پالسون، ۱۹۹۴، به نقل از مهرافروز، ۱۳۸۷).

پیشرفت تحصیلی عبارت است از "مسئول نهایی فرآیند یادگیری فعال که با کمک آموزش فعالیت های تربیتی انجام می گیرد." (گیج و برلایر، ۱۳۷۴؛ به نقل از مهدیان، ۱۳۸۵) همچنین، "سرعتی که دانش آموز در تکمیل پایه ها و درجات گوناگون دارد و بر حسب مقدار پیش افتادگی و سرعت یا عقب ماندگی وی اندازه گیری می شود (بیابانگرد، ۱۳۷۸).

از پیشرفت تحصیلی به عنوان یکی از شاخص های پیشرفت در نظام آموزش و پرورش مفهوم «انجام تکالیف و موفقیت دانش آموزان در گذراندن دروس یک پایه تحصیلی مشخص» یا «موفقیت دانش آموزان در امر یادگیری مطالب درسی» استفاده می شود. وجه مخالف آن افت تحصیلی است که یکی از معضلات نظام آموزشی می باشد که به شیوه های گوناگون همچون عدم موفقیت دانش آموزان در دست یابی به هدف های مقاطع تحصیلی مربوطه، مردودی و تکرار پایه های تحصیلی، ترک تحصیل زودرس، بیکاری و بلا تکلیفی خود را نشان می دهد (پورشافی، ۱۳۷۰).

نیل به اهداف آموزشی را با اصطلاح پیشرفت تحصیلی بیان می کند.

به طور کلی عواملی که بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان تأثیر دارند را می توان به سه دسته تقسیم کرد:

الف_ عوامل فیزیولوژیکی: این عوامل شامل متغیرهای بدنی و فیزیکی یاد گیرنده از جمله سوء تغذیه و سلامت جسمانی می شود.

ب_ عوامل روانشناختی: این عوامل شامل متغیرهای روانشناختی از جمله هوش، استعداد، خلاقیت خودپنداره، عزت نفس، نگرش نسبت به مسایل آموزشی، انگیزه پیشرفت، مکان کنترل و ویژگی های شخصی دیگر می شود.

پ_ عوامل محیطی: این عوامل در برگیرنده متغیرهای بیرونی شامل پایگاه اقتصادی و اجتماعی (درآمد، تحصیلات، محل زندگی) متغیرهای مربوط به خانواده (تعداد افراد خانوار، سبک فرزند پروری والدین، ارزشهای فرهنگی خانواده) و متغیرهای مربوط به محیط مدرسه (شرایط مدرسه، مدیریت مدرسه، نگرش ویژگی های معلمان، فرهنگ و جو سازمانی مدرسه) می شود (راجرز، ۱۹۸۲).

پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

پیشرفت تحصیلی دانش آموزان یکی از شاخص های مهم در ارزشیابی آموزش و پرورش است و تمام کوششها در این نظام در واقع تلاش برای جامعه عمل پوشاندن بدین امر تلقی می شود. به طور اعم کل جامعه و به طور خاص نظام آموزش و پرورش نسبت به سرنوشت کودکان، رشد و تکامل موفقیت آمیز آنان جایگاه آنها در جامعه علاقه مند و نگران است و انتظار دارد دانش آموزان در جوانب گوناگون، اعم از ابعاد شناختی و کسب مهارت و توانایی ها و نیز در ابعاد عاطفی و شخصیتی، آنچنان که باید پیشرفت و تعالی یابند (پورشافی، ۱۳۷۰).

در این میان پیشرفت تحصیلی بیشتر از سایر متغیرها مورد توجه روانشناسان قرار گرفته است. زیرا به نظر می رسد آنچه می تواند یک فرد، خانواده در نهایت یک کشور را در مسیر پیشرفت، بیش از همه یاری دهد، بهره مندی از افرادی است که نه تنها دارای سلامت روانی مناسبی هستند، بلکه در امر آموزش نیز تحصیلات خود را با موفقیت پشت سر گذاشته اند، آگاهی از جنبه های روانی دانش آموزان می تواند همانند یک ابزار کمک آموزشی قدرتمند عمل کند. برای نمونه فهمیدن این نکته که دانش آموز در شرایطی خاص چگونه رفتار می کند، می تواند منجر به افزایش تأثیرگذاری ابزارهای آموزشی و همچنین روش های آموزشی معلم و سیستم آموزشی و پرورش و در نهایت پیشرفت تحصیلی دانش آموزان گردد (ادری، ۲۰۰۶).

سالهای متمادی است که محققان و پژوهشگران تعلیم و تربیت و روانشناسان اجتماعی، مطالعات فراوانی در مورد عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان انجام داده اند. پیشرفت موضوعی است که به خصوص در حال حاضر نیز مورد توجه تمامی کشورهای جهان بوده است، و هر ساله مقدار زیادی از بودجه جوامع صرف تحصیل کودکان و نوجوانان می شود و

پژوهشهای زیادی به بررسی عوامل مختلفی که می تواند بر پیشرفت تحصیلی تأثیر داشته باشد، عواملی مانند: خانواده، محیط زندگی، مدرسه و برنامه های آموزشی اختصاص یافته است (مجیدیان، ۱۳۸۴).

نتیجه گیری

برای اینکه اهداف آموزشی و پرورشی تحقق یابد معلم راه دشواری را در پیش رو دارد و برای رسیدن به اهداف و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان باید در هر زمینه ایی یک متخصص باشد یک متخصص پویا. معلمان در هنگام تحصیل باید مدیریت کلاس را به خوبی آموزش ببینند و با تجربیات دیگر معلمان آشنا شوند. عموماً انضباط را با مدیریت کلاس اشتباه می گیرند. انضباط بخشی از مدیریت کلاس می باشد. مدیریت کلاس از نظر خودم کامل اجرا شدن فرآیند یاددهی-یادگیری در قالب های مختلف برنامه ریزی درسی و مدیریت آموزشی در یک محیط سالم و دور از مشکلات رفتاری می باشد که به موجب آن پیشرفت تحصیلی رخ می دهد و علاوه بر آن باعث ایجاد حس خوشایندی و اعتماد به نفس در دانش آموزان می شود. معلمان به کمک دانش تخصصی همراه با روش های خلاقانه خود باید مشکلات آموزشی و رفتاری دانش آموزان را حل کنند تا محیط کلاس را برای دانش آموزان نسبت به مکان های دیگر مدرسه جذاب تر نمایند.

برای اینکه مدیریت کلاس خوبی داشته باشیم باید به موارد زیر توجه کنیم:

۱. بر مطالب کتاب درسی کاملاً تسلط داشته باشیم.
 ۲. از آن جایی که هر کلاس چالش های خود را دارد، دانش آموزان کلاس خود را به خوبی بشناسیم و پرونده تحصیلی آن ها را مطالعه کنیم.
 ۳. از روش های تدریس مختلف استفاده کنیم. مانند: عملکردی، گاوگیری، تلفیقی، اکتشافی، بحث گروهی و بازی
 ۴. محیط آموزشی را با توجه به کتاب درسی تغییر دهیم.
 ۵. با استفاده از مهارت ایجاد انگیزه دانش آموزان را برای یادگیری علاقه مند کنیم.
 ۶. با طراحی کارت امتیاز قانون مندی برای پیشگیری و جلوگیری از مشکلات رفتاری دانش آموزان به هر دانش آموز با انضباط کارت امتیاز قانون مندی داده و در آخر هر نوبت (اول و دوم) به افراد برتر جوایز اهدا شود.
 ۷. با طراحی چک امتیاز دانش آموزان فعال و دانش آموزانی که سطح خوب و خیلی خوب دارند را تشویق کنیم تا بقیه دانش آموزان کلاس برای پیشرفت تحصیلی تلاش کنند.
 ۸. برای برقراری ارتباط بیشتر با دانش آموزان، آموزش انفرادی فراموش نشود.
 ۹. در مدرسه به کمک مدیر با معلمان جلسات مدیریت دانش تشکیل دهید تا در زمینه مدیریت کلاس از تجربیات دیگر معلمان استفاده کنید.
 ۱۰. مسئولیت های کلاس را به صورت حکم به دانش آموزان ابلاغ کنیم. مانند: مسئول بهداشت، مسئول بررسی تکالیف کلاس، مسئول دیتا کلاس و نماینده انضباطی)
- اگر موارد بالا (مدیریت کلاس) به خوبی انجام نشود و آموزش اثربخش نباشد، پیشرفت تحصیلی دانش آموزان انجام نمی شود پس مدیریت کلاس با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ارتباط مستقیم دارد و اگر سطح کلاسی پایین است می تواند یکی از مشکلات آن مدیریت کلاس باشد.

منابع:

- اولیوا، پیتر، اف، (۱۳۷۹)، نظارت و راهنمایی آموزش در مدارس امروز، ترجمه غلامرضا احمدی و سعیده شهبابی، اصفهان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان.
- مرعشی، علی اکبر، (۱۳۷۱)، مدیریت و سازماندهی کلاس درس، رشد تکنولوژی آموزشی، دوره هشتم، شماره ۶. تهران پایگاه علوم تربیتی.
- صیامی، توحید، (۱۳۸۰ و ۱۳۷۰)، «مدیریت کلاس درس». ماهنامه رشد تکنولوژی آموزشی، مهرماه. صص ۲۲ تا ۲۴، اسفند ماه. صص ۲۹ تا ۳۴، فروردین ماه. صص ۳۱ تا ۳۴ و اردیبهشت ماه. صص ۴۳ تا ۴۵.
- وکیلیان، منوچهر، (۱۳۹۱)، روش ها و فنون تدریس، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- کولین جی، اسمیت؛ لاسلت، روبرت، (۱۳۸۰)، مدیریت کارآمد در کلاس درس، ترجمه زهرا صباغان، دانشگاه شهید بهشتی.
- شعبانی، حسن، (۱۳۹۰)، روش تدریس پیشرفته، انتشارات سمت.
- حقانی، فریبا؛ رضایی، حبیب ا...، (۱۳۹۴)، فنون مدیریت کلاس: راهنمایی برای اداره کردن کلاس، مجله آموزش در نظام پزشکی.
- بیلر، رابرت، (۱۳۸۹)، کاربرد روانشناسی در آموزش، ترجمه پروین کدیور، جلد دوم، مرکز نشر دانشگاهی.
- الماسی حسینی، سید صمد، (۱۳۹۷)، رشد عزت نفس و مهارت های اجتماعی در سایر آموزش تفکر فلسفی، انتشارات آریا دانش.
- بختیار، حسن علی، (۱۳۸۲)، راهبرد های جدید آموزش در هزاره سوم، تهران: سماء قلم.
- سجادی، سید مهدی، (۱۳۷۳)، فرآیند تدریس، تهران: تربیت.
- سرکارآرانی، محمدرضا، (۱۳۷۹)، الفبای مدیریت کلاس، تهران: مدرسه.
- ماهنامه آموزشی رشد تکنولوژی، شماره ۱۲۱، سال ۱۳۷۹.
- ماهنامه آموزشی رشد تکنولوژی، شماره ۱۳۲، سال ۱۳۷۹.
- ماهنامه آموزشی رشد تکنولوژی، شماره ۱۳۳، سال ۱۳۷۹.
- ماهنامه آموزشی رشد تکنولوژی، شماره ۱۳۶، سال ۱۳۸۱.
- پورشافعی، هادی، «بررسی رابطه عزت نفس با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان سال سوم دوره متوسطه شهرستان قائن»، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت معلم، (۱۳۷۰).
- بیابانگرد، اسماعیل، (۱۳۷۸)، روش های پیشگیری از افت تحصیلی، تهران، انجمن اولیاء و مربیان.

گیج، تیت ل. برلاینر، دیویدسی، (۱۳۷۴)، روانشناسی تربیتی. (ترجمه غلامرضا خوی نژاد و همکاران، مترجمان)، مشهد: انتشارات قدس.

هوشیار، صدیقه، (۱۳۸۶)، معلم، مدیریت کلاس، موانع و راهبرد ها، پژوهش و تحقیقات آموزش و پرورش اصفهان.

رئوفی، حسین، (۱۳۷۷)، «مدیریت، رفتار کلاس»، چاپ دوم، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

صفوی، امان الله، (۱۳۷۲)، «مدیریت کلاس»، فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش، سال دوم، شماره ۴.

صباغیان، زهرا، (۱۳۸۰)، مهارت های آموزش و پرورش (روش ها و فنون تدریس)، انتشارات سمت، تهران.

پرداختچی، محمدحسن، (۱۳۷۸)، نقش نظارت و راهنمایی آموزشی در بهبود کیفیت آموزش عمومی، فصلنامه تعلیم و تربیت.

بختیارنصرآبادی، حسن، نوروزی، رضاعلی، (۱۳۸۲)، راهبردهای جدید آموزشی در هزاره سوم، جلد اول، چاپ اول، قم: سماء قلم.

Williams. S. (2000). Classroom management. Retrived form: <http://muskingum.edu/~cal~data base/organization>.

Baker, J., and westrup, (((2000). the English Language Teacher's Handbkkk k.nd.n. Continaum.

Charles((((1981). Building classroom discipline. New York:Longman.

Ela,, S.(1989). The second Gallup/phi Delta Kappan poll ff Teacher's attitudes toward the public schools ohi Delta Kappan,70(10)785_798. No Ej number yet assigned.

kuke , .. (ed).(1979). Classroom management. The seventy_eighth yearbook of the National Society for the of Education. Chicago: the university of Chicago Prees.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی